

**בשוליו כתובות של הלגיון העשרי
מאמת-הימים העליונה של קיסרי¹**

מאת
דן בר ג

בשנת תרפ"ז נתקלו אחדים מפועליה של חברת פיק"א, שעסכו בייבוש ביצות כבארה, בכחובת לאטינית. הכתובת הייתה קבועה באמצעות הרים העליונה של קיסרי וporaスマה על-ידי ג. וילנאי.² כעבור כמה שנים נמסרה הכתובת על ידי חברת פיק"א לפروف' א. ל. סוקניק וזורפה לאוסף בית-הנקות לעתיקות היהודים (מס' 1813). לאחרונה הורדה מהר-הצופים לקריית האוניברסיטה, ואפשר היה לבדוקה מחדש.³

הכתובת (loth יא: 1) חקוקה באבן-גיר קשה, שאורכה 101 ס"מ, גובהה 61 ס"מ ועובייה 34 ס"מ. היא מוקפת מסגרת, שאורכה 70 ס"מ, גובהה 54 ס"מ ורוחבה 8.5 ס"מ, וביר (moulding), שרוחבו 13 ס"מ. המסגרת בולטת כ-3 ס"מ מעלה פני האבן. לכחובת שש שורות. גובה האותיות שבשורה הראשונה 5.5 ס"מ, פרט לאות I, שגובהה 6.3 ס"מ. בשורה השנייה גובה האותיות 5 ס"מ; בשורה השלישית — 4.5 ס"מ; בשורה הרביעית ובשורה החמישית — 4-3.5 ס"מ; ובשורה החמישית — 3 ס"מ. בארבע השורות המתINGTONOT ניתנת להבחין בקווים דקים, שהורתו כדי לשמר על גובהן האחד של האותיות. בצד שמאל של האבן חסר קטע. וזה לשון הכתובת:

IMP CAESAR	Imp(erator) Caesar
TRAIANVS	Traianus
HARDRIANVS	Hadrianus
AVG FECIT	Aug(ustus) fecit
PER VEXILLATIONE	per vexillatione(m)
LEG Ȣ FRTE ⁴	Leg(ionis) Ȣ Fr(e)te(nsis)

1. נתרגם לאנגלית ב-IEJ, 14, 1964, pp. 250-252.

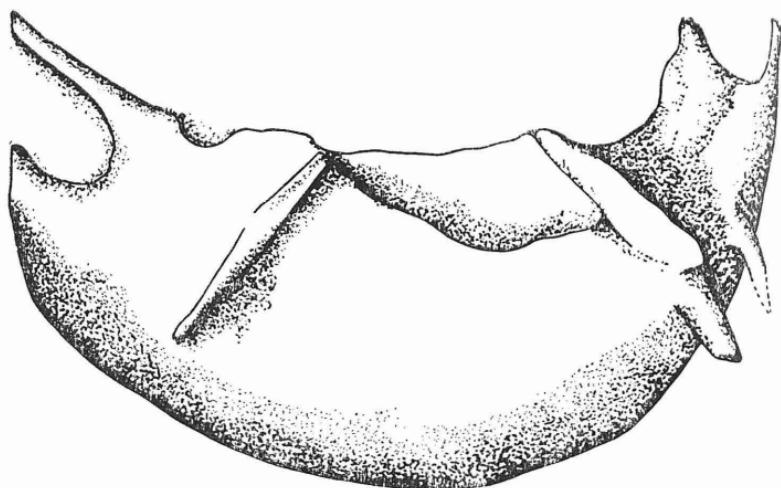
Z. Vilnay, A New Inscription from the Neighbourhood of Caesarea, 2.

PEFQSt, 1928, pp. 45-47; Pl. VIII

3. אני אסיר תודה לפروف' מ. אביניונה, מ"מ ראש המחלקה לארכיאולוגיה, על שהתייר לי להביא כאן את צלום הכתובת.

4. קריאתנו שונת מקראיתו של וילנאי בשני פרטים: (א) מעל למספרה X יש קו

בשולוי כתובות של הלגionario העשורי מאמת-המים העליונה של קיסרי וילנאי ציין, שמשני צדי המסגרת "מצויים זיזים בולטים הדומים לראשו של בעל-חאים או ציפור".⁵ באמצע השוליים השמאליים מגולף דולפין, הפונה לيمין (لوح יא: 2). חלקו האחורי של הדולפין היה על הקטוע החסר, אך אפשר להבחין בנקל בקצת זנבו. לגionario העשורי היה מחזיר גדול של סמלים, שככלו חזיר-בר ומספר סמלים ימיים (גאליריה, אניתה, נפטון ודולפין). דולפין המוחזק בידיו הימנית של נפטון מגולף בשולייה של כתובות שהקדישו חיליאי הקוהורטה הראשונה להדריאנוס, כנראה בימי ביקורו במצרים (130 לספה"ב). כן מופיע דולפין באחד הטיפוסים של טביעות-המשנה שהטביע הלגionario על מטבעותיו בשלהי המאה הא' לספה"ג (ראה ציור וلوح יא: 3). בדרך ההשערה ייחס אילייף לגionario טביעת-חותם עם דג (דולפין ?) שנמצאה בטבעה לבנוני-טיין.⁶

.אופקי, המציג כי המודובר בספרה ; (ב) התיבה האחורונה היא FRTE, ולא FRTN. שנותגלתה בחפירות המחלקה לשיפור גוף הארץ. וראה מאמרו של א. נגב בחוברות זו, עמ' 136 ואילך.

5. וילנאי (לעיל, העירה 2), עמ' 45—46.

Ch. Clermont-Ganneau, *Recueil d'archéologie orientale*, II, Paris 1898, .6 pp. 299 f.

J. H. Iliffe, *QDAP*, II, 1933, p. 124; Pl. XLVb:4 .7

הסמל שבסוליה הימנית של הכתובת הושחת עד כי קשה לווהתו, אך דומה, שאיןו אלא גאלירה. מציאותו של הדולפין, סמלו של האל נפטון, בסוליה של הכתובת שלפנינו מוכיחה אפוא, כי לעיתים שימוש סמל בפני עצמו אצל הלגיון העשורי.

מומzon שיער, שהלגיון כונה בשם Fretensis לאחר שהצטין בקרבת הימי נגד ספטוס פומפיוס בשנת 36 לפנה"ג בקרבת ה-⁸ Fretum Siculum. החשיבות

הרביה שייחס הלגיון לסמלים הימים עשויה להזק השערה זו. הכתובת היא מימי הדריאנוס קיסר (138–117 לספה"ג), ויתכן, שנחקרה סמוך לביקורו במצרים. וילנאי⁹ ורייפנברג¹⁰ הניחו, שהכתובת שלפנינו וכן כתובות של הלגיון השישי Legio VI Ferrata מוכחות, שאמת-המים העלינה נבנתה בימי הדריאנוס, אך לא מן הנמנע, שהכתובת נקבעה לאחר שנעשו שיפורים ותיקונים באמת-המים.¹¹

.8. T. Mommsen, *Res Gesta Divi Augustii*², p. 69. (הכוונה למיצר שבין איטליה וסיציליה).

.9. וילנאי (לעיל, העלה 2), עמ' 47, 109.

A. Reifenberg, Caesarea — A Study in the Decline of a Town, *IEJ*, 1, .10
1950–1951, p. 26

.11. על בעיה זו ראה דיוננו של א. נגב בחוברת זו.